

Χρήστος Π. Μπαλόγλου
Δρ Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Φραγκφούρτης
Διδάσκων Π.Δ. 407/80 του Τμήματος
Οικονομικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης

Ο George Finlay (1799-1875) και το Λαυρεωτικό Ζήτημα

Εισαγωγή

ΠΡΟΣΦΟΡΗ ΑΦΟΡΜΗ για τη συγγραφή της ανακοινώσεώς μου αυτής απέτέλεσε το γεγονός της συμπληρώσεως των 200 ετών από τη γέννηση του Βρετανού ιστορικού και νομικού George Finlay (1799-1875), ένα γεγονός το οποίο εορτάστηκε με πάσα λαμπρότητα τον Σεπτέμβριο 1999 από την Βρεταννική Αρχαιολογική Σχολή των Αθηνών. Παράλληλα, η ύπαρξη του ταξινομημένου αρχείου του και η ανεύρεση στοιχείων που αφορούν το Λαυρεωτικό Ζήτημα με οδήγησαν στην σκέψη να υποβάλω προς την Επιστημονική Επιτροπή το προαναφερόμενο θέμα. Από τη θέση αυτή επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην Επιστημονική Επιτροπή της Θ' Επιστημονικής Συνάντησης για την έγκριση της ανακοινώσεώς μου, αλλά και στον Διευθυντή και το προσωπικό της Βιβλιοθήκης της Βρεταννικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών που μου παρείχαν όλα τα μέσα για την μελέτη του «Αρχείου».¹

1. Αναλυτικό περιεχόμενο των φακέλων του Αρχείου έχει δημοσιεύσει η Joan Hussey, *The Finlay Papers. A Catalogue*. The British School of Archaeology at Athens, Thames and Hudson. London 1973.

1. Ο Finlay²

Ο Σκωτικής καταγωγής Βρεταννός ιστοριοδίφης του 19ου αιώνα, που έμελλε να διακριθεί για την ενεργό συμμετοχή του στον Πόλεμο της Ελληνικής Ανεξαρτησίας (1821-1830), γεννήθηκε στο Φάβερσαμ του Kent στις 21 Δεκεμβρίου 1799 και σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης. Στη συνέχεια μετεκπαιδεύθηκε για δύο χρόνια (1820-1821) με εξειδίκευση στην μελέτη του Ρωμαϊκού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Γοτίγγης της Γερμανίας, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση στη Μολδοβλαχία και στην Πελοπόννησο· διέκοψε τις σπουδές του και ήλθε στο 1823 στην Ελλάδα. Ο πρώτος του σταθμός ήταν τα Επτάνησα. Στην Κεφαλληνία συναντήθηκε με τον Λόρδο Βύρωνα (Byron) και στην συνέχεια περιόδευσε στην Πελοπόννησο, όπου τελειοποίησε τα ελληνικά που είχε μάθει στη Γερμανία, μελέτησε τα πλούσια ιστορικά μνημεία της περιοχής και δέθηκε ακόμα περισσότερο, συναισθηματικά, με την ελληνική υπόθεση. Το 1824 υποχρεώθηκε να μεταβεί στην Ιταλία για να θεραπευθεί από την ελονοσία που τον έπληξε στην Ελλάδα και στη συνέχεια επέστρεψε στην Γλασκώβη, όπου το 1825 έλαβε το πτυχίο της Νομικής και την άδεια άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος. Την ίδια χρονιά επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου και εγκαταστάθηκε μόνιμα. Παντρεύτηκε την Katherine Askair στην Αίγινα στις 29 Οκτωβρίου/10 Νοεμβρίου 1829.³

Όταν αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία της Ελλάδος και ιδρύθηκε το Ελληνικό Κράτος, ο Finlay αποφάσισε να εγκατασταθεί στην ελληνική πρωτεύουσα, που τα ερειπωμένα μνημεία της πάντα του προκαλούσαν τον θαυμασμό.

Αγόρασε κοντά στο Παλάτι και προς το μέρος του σημερινού Εθνικού Κήπου ένα μεγάλο κτήμα και προσπάθησε να εισάγει τις νεότερες μεθόδους καλλιεργείας. Η προσπάθειά του όμως απέτυχε. Μετά την αποτυχία του αυτή, αποφάσισε να ασχοληθεί συγγραφικά με την εξιστόρηση της ελληνικής ιστορίας και ιδιαίτερα, των συγκλονιστικών γεγονότων, τα οποία είχε ζήσει ο ίδιος ως αυτόπτης μάρτυρας.

2. Τα βιογραφικά στοιχεία αρουσθήκαμε από το άρθρο του Α.Γ.Κ. Σαββίδη, «Γεώργιος Φίνλαιτ», *Νέα Εστία*, τόμ. 131ος, τχ. 1555, Αθήνα 1992, σσ. 541-543, ο οποίος το έθεσε στη διάθεσή μας και τον ευχαριστούμε θερμά. Βλ. Γ. Κορδάτου, «Γεώργιος Φίνλεϋ. Ο ιστορικός της Ελληνικής Επανάστασεως», στον τόμο: Γ. Φίνλεϋ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Τόμ. Α'. Πρόλογος Γ. Κορδάτου. Επιμέλεια-Σχόλια Τ. Βουρνά. Αθήνα, χ.χ., σσ. 5-11. Πρβλ. για την 50ετία του Finlay στην Ελλάδα (1825-1875) το άρθρο του W. Miller στο *Δελτίο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, 10 (1928) 31-40.

3. Ο γάμος τελέστηκε από τον ιερέα του πολεμικού πλοίου «Ασία». Βλ. F.O. 32/6/245 (87), Dawkins (Αργος) προς Aberdeen (F.O.), 12/24 Νοεμβρ. 1829. *Επιτομιαί Εγγράφων του Βρεταννικού Υπουργείου των Εξωτερικών. Γενική Αλληλογραφία/Ελλάς*, τόμ. Α'. Επιμ. Υπό Ε. Πρεβελάκη-Φ. Γλύτση. Αθήναι 1975 [Ακαδημία Αθηνών: Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας 9], σ. 142, Επιτ. 6/29, αρ. 426.

Η πλούσια συγγραφική παραγωγή του περιλαμβάνει τα έργα *The Hellenic Kingdom and the Greek Nation* (London 1836), *Greece under the Romans B.C. 146 to A.D. 716* (2 τόμοι, 1844, 1857² και στα γερμανικά 1861), *History of the Byzantine and Greek Empires from 1057 to 1453* (2 vols, Edinburgh and London, 1852, 1856²), *History of Greece under Ottoman and Venetian rule* (1856) και σε ελληνική μετάφραση του Μ. Γαρίδη, με πρόλογο, επιμέλεια, προσθήκες και σχόλια από τον Τάσο Βουρνά με τον τίτλο *Ιστορία της Τουρκοκρατίας και της Ενετοκρατίας στην Ελλάδα* (Αθήνα: Τολίδης, χ.χ.), *History of the Greek Revolution* (2 τόμοι, 1861 και ανατύπωση 1971) και σε ελληνική μετάφραση με πρόλογο του Γ. Κορδάτου και επιμέλεια –σχόλια του Τ. Βουρνά (2 τόμοι, Αθήνα: Ο Κόσμος, χ.χ.). Παράλληλα, αρθρογραφούσε σε επιστημονικά ιστορικά περιοδικά διαπραγματευόμενος την ιστορία του κράτους των Μεγάλων Κομνηνών της Τραπεζούντος για την περίοδο 1204-1461.⁴

Ο Finlay ανήκε στα επίλεκτα μέλη της αθηναϊκής κοινότητας της εποχής της βασιλείας του Όθωνος και του Γεωργίου Α΄. Συνδεόταν με διπλωματικούς και πολιτικούς τίτλους της ελληνικής πρωτεύουσας. Η γνώμη του και οι κρίσεις του για γεγονότα και πρόσωπα τύγχαναν γενικής αποδοχής. Δεν είναι κατά συνέπεια τυχαίο το γεγονός ότι η πλέον έγκριτη εφημερίδα του Λονδίνου «Times» τον διόρισε το 1864 ανταποκριτή της και πάντα δημοσίευε σε εξαιρετική θέση τις ανταποκρίσεις του από την Ελλάδα.

Η περίοδος που αναλαμβάνει ανταποκριτής των «Times» συμπίπτει ουσιαστικά με την ανάρρηση στον θρόνο της Ελλάδος του Γεωργίου του Α΄ και σηματοδοτείται με ποικίλα πολιτικά γεγονότα: Η Κρητική Επανάσταση, η Σφαγή στο Δήλεσι, το Λαυρεωτικό.

Η αξιοπιστία και η σπουδαιότητα των πληροφοριών που παρέχει το αρχαιακό υλικό, στο οποίο βασίζεται ως ένα βαθμό η πρόοδος της ιστοριογραφίας, εξαρτάται ουσιαστικά από τον «συγγραφέα» των εκθέσεων. Εξαρτάται δηλαδή από την ευρεία γνώση της ιστορίας του πολιτισμού της χώρας στην οποία έχει τοποθετηθεί. Εξαρτάται, όμως παράλληλα, από την ευσυνειδησία και αντικειμενικότητα με την οποία ο Finlay συλλέγει τις πληροφορίες του και από την ακρίβεια και διαύγεια με την οποία τις παρουσιάζει στην εφημερίδα του.

2. Περιγραφή και ανάλυση του αρχαιακού υλικού σχετιζομένου με το Λαυρεωτικό

Η πρώτη αναφορά του Finlay, στα μεταλλεία του Λαυρίου χρονολογείται το 1865, όπου σε ειδικό φάκελλο με τίτλο «*Documents from 1865*», –ο οποίος περιλαμβάνει και έγγραφα μέχρι το 1867,– υπάρχει μία ανταπόκριση στους «Times»

4. Α.Γ.Κ. Σαββίδη, ό.π., σ. 542.

με ημερομηνία 19 Οκτωβρίου 1865, όπου μνημονεύει την ύπαρξη της Εταιρείας «*Roux et Co*». Είναι γνωστό ότι στις 28 Απριλίου 1864 ιδρύθηκε από τους Helarion Roux, –ο οποίος ενεργούσε για δικό του λογαριασμό και για λογαριασμό του τραπεζικού καταστήματος Roux Fraissinet– και Ερρίκου Serpieri, –από τον οίκο J.B. Serpieri et Bouquet και τον Γ. Παχύ–, η Εταιρεία «Helarion, Roux, Bouquet Fraissinet et Serpieri», με έδρα τη Μασσαλία και κεφάλαιο 600.000 φράγκα. Πρόεδρος και Γενικός Διευθυντής της Μεταλλουργικής Εταιρείας εκλέχθηκε ο Helarion Roux.⁵

Στον ίδιο φάκελλο, με ημερομηνία 10 Οκτωβρίου 1867, υπάρχει ανταπόκριση που αναφέρεται στην παραχώρηση εκτάσεων της Λαυρεωτικής στην «Εταιρεία». Πράγματι, με το Β.Δ. της 23ης Αυγούστου 1867 παραχωρούνται στην «Εταιρεία» οι εκτάσεις της Καμάριζας και Συντερίνης, στις οποίες είχε ενεργήσει εκμεταλλεύσεις αρχαίων μεταλλευμάτων, πτωχών περιπτώσεων με πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα. Μεταγενέστερο Β.Δ. της 3ης Δεκεμβρίου 1868 επικυρώνει την παραχώρηση των εκτάσεων αυτών.⁶

Σε άλλο φάκελλο ανευρίσκουμε επιστολή του Κυρίου Watson προς τον Υπουργό της Μ. Βρεταννίας Erskine (14 Σεπτεμβρίου 1870), που κάνει μία μικρή εξιστόρηση της ιδρύσεως της «Εταιρείας», περιγράφει τα έργα που έχουν γίνει στην περιοχή, υπογραμμίζει τη συμβολή του Serpieri στην εκκαθάριση της περιοχής από τον ληστή Κίτσο και αναφέρει αδρά το εργατικό δυναμικό της «Εταιρείας». Αξια ενδιαφέροντος είναι η επισήμανσή του, ότι η Ελληνική Κυβέρνηση τώρα αναζητά, αν και σε ποιο βαθμό, η «Εταιρεία» έχει παραβιάσει τη σύμβασή της με το Ελληνικό Δημόσιο.

Η επιστολή αυτή του Watson αποστέλλεται μετά την εντολή που είχε δώσει ο Υπουργός Οικονομικών Θ. Δηλιγιάννης στον Επιθεωρητή Π. Βουγιούκα και τον Τελώνη Πειραιώς Γ. Οικονόμου (6 Ιουνίου 1870) να μεταβούν στο Λαύριο για να εξακριβώσουν, αν και κατά πόσο φορτώνονται στα πλοία υλικά, στα οποία δεν έχει δοθεί άδεια, ενώ παράλληλα οφείλουν να ερευνήσουν τις ορυκτολογικές και γεωλογικές εργασίες της «Εταιρείας». Οι Βουγιούκας και Οικονόμου συνέταξαν αναλυτική έκθεση (19 Ιουνίου 1870) προς τον Υπουργό των Οικονομικών, όπου

5. Α. Κορδέλλα, *Έγγραφα αφορώντα τας μολυβδόχους σκωρίας και τα μεταλλεία του Λαυρίου από του 1850 μέχρι του 1865*, Εν Αθήναις, 1870, σς. 54-58, όπου δημοσιεύεται το καταστατικό της «Εταιρείας». Χ. Μπαλόγλου-Ευ. Βουρεκά «Η εκμετάλλευση του νεότερου Λαυρίου και η δημιουργία του Λαυρεωτικού ζητήματος», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τόμ. Δ', τχ. 16ο, Ιούνιος 1995, σς. 212-213.

6. J.B. Serpieri, *Έκθεσις των αφορώντων τα μεταλλιούχα χόματα του Λαυρίου μετά των σχετικών εγγράφων (Ελληνιστί και γαλλιστί)*, Athènes 1871, σς. 24-28, 38-41. *Έγγραφα περί των εν Λαυρίο μεταλλευμάτων υποβληθέντα εις την Βουλήν υπό του Υπουργού Οικονομικών* (κατά την συνεδρίασιν της 12ης Φεβρουαρίου 1871) σς. 1-2. Χ. Μπαλόγλου «Ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης και το Λαυρεωτικό Ζήτημα», *Μνημοσύνη*, 13 (1995-1997) [1998], σ. 327.

ανέφεραν ότι από τις περιοχές που παρεχωρήθησαν στην «Εταιρεία» το 1867 και το 1868 εξάγονται καθημερινά μεταλλειούχα χρώματα, για τα οποία δεν είχε δοθεί η σχετική άδεια στην «Εταιρεία». Αναφέρουν, επίσης, το πολύ εντυπωσιακό, ότι η μεταφορά και καμίνευση των υλικών έπαυσε την ημέρα που επισκέφθησαν την περιοχή. Προτείνουν, τέλος, όπως η Κυβέρνηση διατάξει την αυστηρή και συνεχή επιτήρηση των εργασιών, της ανακαμινεύσεως και της μεταφοράς των μεταλλούχων χωμάτων.⁷

Πραγματικά ο Δηλιγιάννης, ειδοποίησε την Νομαρχία Αττικο-Βοιωτίας (13 Ιουνίου 1870), όπως απαγορεύσει στον Serpieri και στην «Εταιρεία» την εκμετάλλευση των εκβολάδων, οι οποίες δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν συμφυείς με την επιφάνεια του εδάφους. Η «Εταιρεία» θα πρέπει να κάνει μία νέα αίτηση προς την Κυβέρνηση για να αποκτήσει το δικαίωμα της κυριότητας και κατεργασίας των εκβολάδων, οι οποίες δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν συμφυείς με την επιφάνεια του εδάφους. Η «Εταιρεία» θα πρέπει να κάνει μία νέα αίτηση προς την Κυβέρνηση για να αποκτήσει το δικαίωμα της κυριότητας και κατεργασίας των εκβολάδων με νέα σύμβαση.⁸

Ο Serpieri, όμως, θα αντικρούσει την επιχειρηματολογία του Δηλιγιάννη και θα υποστηρίξει ότι ως ιδιοκτήτης του μεταλλείου μπορούσε να διαθέσει τις εκβολάδες, όπως ήθελε, χωρίς το κράτος να έχει κανένα δικαίωμα.⁹

Με νέο έγγραφό του (23 Ιουνίου 1870) προς τη Νομαρχία Αττικοβοιωτίας,¹⁰ ο Δηλιγιάννης επισημαίνει ότι το μέταλλευμα που περιέχεται στις εκβολάδες δεν είναι όμοιο μ' εκείνο που παραχωρήθηκε για εκμετάλλευση στην «Εταιρεία», κι αυτό γιατί ο θειούχος μόλυβδος των εκβολάδων μετετράπη με την επίδραση της υγρασίας και του αέρα σε ανθρακικό μόλυβδο.

Η συνεχής αύξηση του αριθμού των αιτήσεων που υποβάλλονται από ιδιώτες για την παραχώρηση γης προς εξόρυξη μεταλλεύματος σε όλη την επικράτεια κατά τα έτη 1865-1870,¹¹ θα τύχει της προσοχής του Finlay, ο οποίος σ' ένα σύντομο σημειώμά του προς την εφημερίδα του, στις 22 Απριλίου 1871, θα αναφερθεί στη σημασία των μεταλλείων για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και θα

7. Έγγραφο περί των εν Λαυρίω..., ό.π., σσ. 9-12. Χ. Μπαλόγλου «Ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης...», ό.π., σ. 328.

8. Έγγραφο περί..., ό.π., σ. 12.

9. Έγγραφο περί..., ό.π., σσ. 13-14.

10. Έγγραφο περί..., ό.π., σσ. 14-15.

11. Πρόκειται για τη γνωστή «μεταλλομανία» που διακατείχε πολλούς Έλληνες, απότοκη της δημοσιεύσεως του πορίσματος της επιτροπής που είχε συστήσει στις 31-7-1870 ο Επ. Δελιγεώργης και αποτελείτο από τους Δ. Σκαλιστήρη, Α. Χρηστομάνο, Δ. Παπαγεωργίου, Ι. Σέχο και Θ. Ηπίτη και απέδιδε υψηλά κέρδη στην «Εταιρεία». Βλ. Χ. Μπαλόγλου-Ευ. Βουρεκά, ό.π., σ. 217.

τονίζει ότι το ζήτημα ιδιοκτησίας των εκβολάδων δεν έχει λυθεί. Περαιτέρω, θα αναφερθεί στην επίσκεψη του κυρίου Watson στις εγκαταστάσεις της «Εταιρείας» το φθινόπωρο του 1870, ο οποίος και θα εκδηλώσει έντονο ενδιαφέρον για την εισαγωγή του αργυρούχου μολύβδου στην Αγγλία.

Η εκτενής αναφορά του Finlay στο οξύ πρόβλημα της εκμεταλλεύσεως του υπογείου πλούτου της χώρας γίνεται παράλληλα με άλλα αναπτυξιακά έργα που απασχολούν τις Κυβερνήσεις του Γεωργίου Α': Η αποξήρανση της Κωπαΐδος, η σιδηροδρομική σύνδεση Πόρτο-Ράφτη με Αμφιλοχία, η προαγωγή της εμπορικής ναυτιλίας, η διάνοιξη του ισθμού της Κορίνθου.¹² Βέβαια, δεν αποφεύγει να θίξει και τους παράγοντες που προξενούν πρόβλημα στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και εντοπίζει το πρόβλημα της ληστείας που λυμάνει την ύπαιθρο. Ειδικότερα, στο θέμα της εκμεταλλεύσεως του υπογείου πλούτου, θα αναφερθεί και στα μεταλλεία της Σερίφου, τα οποία πιστεύει ότι είναι εκμεταλλεύσιμα.¹³

Η ψήφιση του Νόμου Γ/ «Περί Εκβολάδων» της 20ης Μαΐου 1871, σύμφωνα με τον οποίο, αναγνωρίζεται στο Δημόσιο το δικαίωμα να διαθέτει τις εκβολάδες σε αναδόχους κατόπιν διαγωνισμού σε ποσοστό 60% υπέρ του Δημοσίου (άρθρ. 3), θα πυροδοτήσει εξελίξεις και ποικίλες συνέπειες στο διπλωματικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.¹⁴ Το δεύτερο άρθρο, αφού τροποποιήθηκε σύμφωνα με

12. Επιστολή του G. Finlay στις 16 Μαρτίου 1872, καταχωρήθηκε στις 27 Μαρτίου. Ανταπόκριση προς τους «Times», 13 Ιανουαρίου 1872, καταχωρήθηκε στις 27 Ιανουαρίου 1872.

13. Ανταπόκριση του G. Finlay στις 16 Μαρτίου 1872. Στη Σέριφο από το 1861, και συστηματικά από το 1869 μέχρι το 1875 άρχισε η εξόρυξη σιδηρομεταλλεύματος από την «Ελληνική Μεταλλευτική Εταιρεία». Πρβ. Ν. Μπελαβίλια «Τα μεταλλεία στους νεότερους χρόνους», Εφ. *Η Καθημερινή, Αφιέρωμα ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ*, 27 Αυγούστου 2000, σσ. 9-12. Α.Α. Φραγκίσκου «Ορυκτός Πλούτος», Εφημ. *Η Καθημερινή, Αφιέρωμα...*, ό.π., σ. 13.

14. Με το Λαυρεωτικό Ζήτημα και τις ποικίλες κοινωνικοοικονομικές και διπλωματικές επιπτώσεις του ασχοληθήκαμε διεξοδικά κατά το παρελθόν. Πρβ. Χ. Μπαλόγλου, *Το Λαυρεωτικό Ζήτημα και οι κοινωνικοοικονομικές του επιπτώσεις*. Αθήνα 1998. Του ίδιου, «Η ίδρυση της Εταιρείας Μεταλλουργείων Λαυρίου και η προκύψασα Κυβεία (περίληψη στην αγγλική)», *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης Ν.Α. Αττικής*, Καλύβια Αττικής 1988, σσ. 197-217. Ε. Πανά και Χ. Μπαλόγλου, *Το Λαυρεωτικό Ζήτημα και η ίδρυση του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών. Μία στατιστική ανάλυση*. Αθήνα 1994. Χ. Μπαλόγλου και Ευ. Βουρεκά «Η εκμετάλλευση του νεότερου Λαυρίου και η δημιουργία του Λαυρεωτικού Ζητήματος 1855-1873», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τόμ. Δ', τχ. 16ο, Ιούνιος 1995, σσ. 205-38. Χ. Μπαλόγλου «Ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης και το Λαυρεωτικό Ζήτημα», *Μνημοσύνη* 13 (1995-1997) [1998] 321-322. Πρβ. Γ. Δερμάτη, *Η οικονομική λειτουργία της πόλης του Λαυρίου στη χρονική περίοδο 1865-1909*. Λαύριο 1990, και την παρουσίασή μας σε *Ιστορ*, τχ. 3ο, Μάιος 1990, σσ. 125-127. Χ. Μπαμπούνη «Κίνηση ιδεών και προσώπων από την Ευρώπη στο Νεότερο Λαύριο 1865-1890», *Πρακτικά Α' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών* (Βερολίνο, 2-4 Οκτωβρίου 1998): *Ο Ελληνικός Κόσμος ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση 1453-1981*, επιμ. Α. Αργυρίου, Κ.Α. Δημάδη, Αναστασία Δανάη Λαζαρίδου, τόμ. Β'. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999, σσ. 85-91.

πρόταση του Θρ. Ζαΐμη, ανέφερε ότι οι εκβολάδες μπορούσαν να διατεθούν κατά βούληση της αντιπροσωπείας του Έθνους. Η πεμπτούσια, κατ' άλλη διατύπωση, της φιλοσοφίας του νέου αυτού νόμου ανευρίσκεται στην άποψη ότι η Εταιρεία «Roux Serpieri» είχε δικαίωμα μόνο στον υπόγειο πλούτο, όχι όμως και στον υπέργειο. Μπορούσε να συνεχίσει την επεξεργασία των εκβολάδων, αρκεί να πλήρωνε κάποιο τίμημα. Αυτήν ακριβώς την άποψη αμφισβήτησε έντονα η Εταιρεία «Roux-Serpieri».

Τα γεγονότα αυτά δεν μπορούσαν να αφήσουν φυσικά αδιάφορο τον Finlay, ο οποίος σε ανταπόκρισή του της 3ης Ιουνίου 1871 θα σημειώσει ότι ο όρος «εκβολάδες» είναι «a word one now heavy constantly in the mouths of the people».

Η «Εταιρεία» διαφωνώντας με το περιεχόμενο του νόμου ζήτησε την προστασία της Ιταλίας και Γαλλίας, οι οποίες πίεζαν πολιτικά και διπλωματικά την Ελλάδα για την άρση του Νόμου και δήλωναν ότι ήσαν διατεθειμένες να προστατεύσουν τα συμφέροντα των υπηκόων τους.

Ο Finlay, σε επιστολή του της 28-9-1872 προς τον Mowbray Morris Esq. και σε ανταπόκρισή του προς τους «The Times» (5-10-1872), αναφέρεται εκτενώς στην διπλωματική διαπλοκή και κρίνει αρνητικά τους χειρισμούς της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Παράλληλα, θα προβεί και σε μια ενδιαφέρουσα, κατά την άποψή μας, διαπίστωση: Σε ποιο βαθμό είναι δυνατόν να ευδοκιμήσει μία επένδυση μιας ξένης εταιρείας σε άλλη χώρα; Ο Finlay, σε όλες τις ανταποκρίσεις του, δείχνει έμπρακτα ότι η Ελλάδα είναι μία χώρα ακόμα οικονομικά καθυστερημένη και υπό ανάπτυξη και οφείλει η Αγγλία να προβεί σε επενδύσεις.

Η πολιτική κρίση και η συνακόλουθη κυβερνητική μεταβολή των ετών 1872-1873, μέχρι την επίλυση του Ζητήματος από τον ομογενή Α. Συγγρό, τον Μάρτιο 1873, παρακολουθείται από τον Finlay σε σύντομες ανταποκρίσεις του προς τους «The Times».

3. Συμπεράσματα

Το Λαυρεωτικό ζήτημα υπήρξε αναμφίβολα το πλέον ακανθωδέστερο πρόβλημα της Βασιλείας Γεωργίου του Α' με ποικίλες συνιστώσες: πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, διπλωματικές. Πολλά πρόσωπα, πολιτικοί, διανοούμενοι, διπλωμάτες, οικονομικοί παράγοντες, αλλά και ο ανώνυμος λαός ενεπλάκησαν στο πρόβλημα αυτό. Άλλοι εξέτασαν, είτε κριτικά είτε μεροληπτικά, την διαπλοκή και εξέλιξη του Ζητήματος. Ο George Finlay ανήκει στην κατηγορία αυτή και αναμφίβολα η γνώμη που καταθέτει και η άποψη που εκφράζει συνιστούν μία οπτική πλευρά του προβλήματος.

Παράρτημα

Παρατίθενται οι τίτλοι των εγγράφων του Αρχείου George Finlay που αναφέρονται στοιχεία για την ιστορία του Λαυρεωτικού Ζητήματος.

Φάκελλος E. 30 [R. 8. 25]

Επιστολή της 14ης Σεπτεμβρίου 1870 του Κυρίου Watson προς τον κύριο Erskine που περιγράφει το ιστορικό της ιδρύσεως της Εταιρείας Roux et Co στα Εργαστήρια.

Φάκελλος E. 31 [R. 8. 26]

α) Ανταπόκριση προς τους «Times», 22 Απριλίου 1871.

Αναχώρηση Erskine - Σκωρία του Λαυρίου.

β) Ανταπόκριση προς τους Times, 27 Μαΐου 1871.

Ψήφιση χορηγίσης £ 10.000 στην κυρία Lloyd.

Δίκη του Τάκου – Μεταλλουργία και Μεταλλεία Λαυρίου. Αντιβασιλεία της Βασιλίσσης Όλγας.

γ) Επιστολή προς τον Morris Esqr, 3 Ιουνίου 1871.

Διαμαρτυρία της Εταιρείας Roux et Co.

δ) Ανταπόκριση προς τους «Times», 17 Ιουνίου 1871, καταχωρήθηκε 6 Ιουλίου.

Η Βουλή έκλεισε για τις θερινές διακοπές. I. Εκβολάδες στο Λαύριο και διένευξη με την Roux et Co. II. Μονοπώλιο της Ελληνικής Ναυτιλιακής στο Αρχιπέλαγος. III. Σιδηρόδρομος Πειραιώς-Λαμίας.

ε) Ανταπόκριση προς τους «Times», 7 Οκτωβρίου 1871, καταχωρήθηκε 17 Οκτωβρίου.

Η επιστροφή του Βασιλέα και οι συνθήκες στις οποίες βρίσκεται η χώρα. Μεταλλεία και σιδηρόδρομος – Εταιρεία Roux et Co και οι εκβολάδες του Λαυρίου – Σιδηρόδρομος Αθηνών – παραμεθορίου – Ταχυδρομείο Ινδιών από Πειραιά – Διάνοιξη ισθμού της Κορίνθου ως το πλέον επωφελές επενδυτικό σχέδιο – Ελληνικό στράτευμα.

στ) Ανταπόκριση προς τους «Times», 2 Δεκεμβρίου 1871, καταχωρήθηκε 15 Δεκεμβρίου.

Η Ελλάδα εγκατέλειψε την επιθετική πολιτική της στο εξωτερικό για μια πολιτική βελτιώσεως και αναπτύξεως του τόπου – Η Εταιρεία Roux et Co κατηγορείται για την κλοπή σκωρίας – Γιατί η Ελλάδα δεν έχει άνδρες.

Φάκελλος Ε. 32 [R. 8. 27]

Ανταποκρίσεις ετών 1872-1-1874.

α) Ανταπόκριση προς τους «Times», 13 Ιανουαρίου 1872, καταχωρήθηκε στις 27 Ιανουαρίου 1872.

Ο Βούλγαρης αντικαθιστά τον Ζαΐμη – διάλυση της Βουλής – Στατιστική Υπουργείων – Ετήσιο έλλειμμα – Εταιρεία Roux et Co – Ληστεία – Κατάσταση στασιμότητας της χώρας και ανάγκη για βελτίωση – κίνδυνος για την συνέχιση της παρούσας καταστάσεως των πραγμάτων.

β) Ανταπόκριση προς τους «Times», 16 Μαρτίου 1872, καταχωρήθηκε στις 27 Μαρτίου.

Οι εκλογές ολοκληρώθηκαν – μέτρα για την μελέτη της νέας Βουλής

1. Διαγραφή της αγροτικής φορολογίας εις είδος. 2. Ελευθερία εμπορίου. 3. Βελτίωση επικοινωνιών. 4. Διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου. 5. Αποξήρανση της Λίμνης Κωπαίδος. 6. Παραχωρήσεις εκμεταλλεύσεως μεταλλείων. Κάτι πρέπει να γίνει ώστε η Ελλάδα να ανακάμψει και να λάβει τη θέση που έχει χάσει.

γ) Ανταπόκριση προς τους «Times», 27 Ιουλίου 1872.

Παραίτηση Βούλγαρη – Υπουργείον Δεληγεώργη. Λαυρεωτικών Ζήτημα – Μέλη του νέου Υπουργικού Συμβουλίου. Ψήφιση προϋπολογισμού.

δ) Επιστολή της 28ης Σεπτεμβρίου 1872 προς τον Mowbray Morris Esqr.

Μνεΐα του Υπομνήματος της Ελληνικής Κυβερνήσεως που κοινοποιήθηκε στις Μ. Δυνάμεις σχετικά με τη διεθνοποίηση του Ζητήματος των σκωριών και εκβολάδων που εκδηλώθηκε μετά από ανάμειξη Ιταλίας και Γαλλίας από την ψήφιση του Νόμου 1871.

ε) Ανταπόκριση προς τους «Times», 5 Οκτωβρίου 1872.

Συμπεράσματα από το Υπόμνημα, το οποίο δεν έγινε αποδεκτό από τους Υπουργούς Γαλλίας και Ιταλίας. Κακός χειρισμός του ζητήματος από τους Έλληνες υπουργούς από την αρχή – Παρατηρήσεις για την ανάγκη υλικής προόδου στην Ελλάδα από το 1862 και οι παραλείψεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

στ) Ανταπόκριση προς τους «Times», 26 Οκτωβρίου 1872.

Εξιστόρηση του Λαυρεωτικού Ζητήματος – Το σημείο διενέξεως ανάμεσα στην Εταιρεία Roux et Co και στην ελληνική Κυβέρνηση προκλήθηκε από την ελληνική νομοθεσία. Ανάμειξη Γαλλίας και Ιταλίας. Το κείμενο του Serpieri. Η θέση των Ελλήνων σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη.

ζ) Ανταπόκριση προς τους «Times», 1 Φεβρουαρίου 1873, καταχωρήθηκε 22 Φεβρουαρίου.

Λαύριον και Ελλάδα.

Ανάμειξη Γαλλίας και Ιταλίας για να προστατεύσουν τους υπηκόους τους. Καλές υπηρεσίες της Ρωσσίας και αυστριακή διαιτησία. Εσωτερική κατάσταση στην Ελλάδα – Στασιμότητα ή οπισθοδρόμηση.

η) Ανταπόκριση προς τους «Times», 15 Μαρτίου 1873.

Υποσχεθείσα πρόοδος στην Ελλάδα.

Ο Λόγος του Βασιλέα – Εξομάλυνση του Λαυρεωτικού Ζητήματος.

Φάκελλος Ε. 34 [Π. 8. 12]

Ελληνικά έγγραφα από το 1865.

Αλληλογραφία του George Finlay προς τους «Times».

α) Επιστολή 19ης Οκτωβρίου 1865, καταχωρήθηκε 27 Οκτωβρίου 1865.

Ο Κουμουνδούρος προτείνει τη δημιουργία οικονομικών – Λίμνη Κωπαΐδος
– Μεταλλεία Λαυρίου. Roux et Co.

β) Επιστολή 10ης Οκτωβρίου 1867, καταχωρήθηκε 19 Οκτωβρίου 1867.

Πολιτική της Ελληνικής Κυβερνήσεως – Παραχώρηση αδείας εκμεταλλεύσεως μεταλλείου στην Roux et Co.

Εκτός από τις ανταποκρίσεις και τις επιστολές, ο Finlay είχε στην κατοχή του το βιβλίο με τίτλο «Υπουργείο Εξωτερικών. Έγγραφα κατετεθέντα εις την Βουλήν περί της υποθέσεως των εκβολάδων και σκωριών Λαυρίου 1872-1873». [Φάκ. Ε 53]. Επίσης, κατείχε την Έκθεση του Άγγλου μεταλλειολόγου και γεωλόγου D.I. Ansted προς τον Πρόεδρο του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρείας Μεταλλουργείων Λαυρίου, 1874, 22 σσ. [Φακ. Ε.60].